

Brazilijos lietuvių menininkė Janetė Zizas Lietuvą reprezentuoja tradiciniais margučiais

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

Janetė Zizas - unikali Brazilijos lietuvių menininkė, užsiimanti tradiciniais ir dailiaisiais amatais. Tautiniais raštais išmarginti margučiai, lėlės, dėžutės, sumanūs, spalvingi suvenyrai - savotiškas lietuviybės palaikymas ir Lietuvos reprezentavimas Brazilijoje bei pajamų šaltinis. Janetė yra užauginusi ir išugdžiusi 4 tautiškai sąmoningus vaikus, kurie seka tvirtai pramintomis tėvų pėdomis. Publikuojame išsamų interviu su Janetė Zizas apie jos gyvenimą, lietuviybę ir jos puoselėjimą, šeimą bei meno darbus.

Papasakokite truputį daugiau apie save. Kada Jūsų šeima atvyko į Braziliją? Kaip augote? Ką dirbote ir ko mokėtės? Kokius svarbius lietuvių bendruomenės veiklos momentus prisimenate?

Mano šeima į Braziliją atvyko 1929 m. Mano mamytė tada buvo dar visai mažas 6 mėnesių kūdikėlis. Visi tuo metu svajojo užsidirbti, praturtėti ir sugrįžti į Lietuvą. Tais laikais lietuviai emigrantai atvykę į šalį pradėdavo dirbti įvairiose gamyklose arba kavos ūkiuose. Mano senelis Jonas Makusevicius pradėjo dirbti alaus gamykloje „Brahma“ ir dirbo joje iki pensijos.

Mano mamytė Jadvyga čia baigė mokslus ir pradėjo dirbti draudimo bendrovėje, kurioje išdirbo iki pat pensijos. Ji ištekėjo už Viktoro, atvažiavusio į Braziliją iš Rumunijos, esu vienintelė jų dukra. Mano seneliai dažnai kalbėdavo namuose lietuviškai apie gimines ir Lietuvą. Jie norėjo susitikti su visais giminaičiais, bet

taip neatsitiko. Visa šeima gyveno Vila Zelinos rajone, San Paule. Šitame rajone nuo seno gyvavo lietuvių bendruomenė. Čia buvo pastatyta bažnyčia, lietuvių namai, mokykla, vyko įvairūs kultūriniai renginiai.

Mokiausi San Migel Arkanžo (*Sao Miguel Arcanjo*) pradinėje mokykloje. Šią mokyklą įkūrė penkios lietuvės vienuolės, ją lankė daug lietuvių imigrantų. Didžiuojamės turėdami tokią svarbią mokyklą savo rajone. Aš pati išmokau piešti ir piešiau nuo pat vaikystės, niekada nenustojau. Kai man sukako 9 metai, pradėjau lankyti šokių grupę „Žilvitis“. Ponia Magdalena Vinkšnaitis eidavo po lietuvių namus, kur buvo vaikų, ir parapijos salėje mus pamokydavo šokti, dainuoti, marginti margučius, papasakodavo apie lietuvišką kultūrą. Šitoje grupėje sutikau savo būsimą vyrą Arnaldo Zizą. Susituokėme, kai man buvo 24, o jam 26 metai, jau baigę universitetus ir pradėję dirbti. Aš koledže įgijau piešimo ir menų specialybę Dailės (*Belas Artes*) fakultete ir dirbau menų ir geometrijos mokytoja daug metų.

1986 m. mums gimė dvyniai Andre ir Eduardo, 1989 m. – Audra ir 1991 m. – Laima. Aš ir mano vyras neturėjome brolių, todėl smagu dabar turėti didelę šeimą. Aš nustojau dirbti mokyklose, tačiau pradėjau gaminti įvairius rankdarbius namuose. Vaikai dažnai dalyvaudavo draugų ir giminių gimtadieniuose, todėl galite įsivaizduoti, kiek turėjome išleisti pinigų toms šventėms, tada pradėjau pati gaminti dovanas. Žmonėms patiko ir netrukus pradėjo plaukti užsakymai. Jau daug kartų rodžiau vietinėje televizijoje savo rankdarbius, o įdomiausi visiems buvo lietuviški margučiai. 2018 m. prekybos centras „Plaza Sul Shopping“ San Paule mieste suruošė parodą, skirtą lietuviškoms Velykoms. Visur buvo išplatinti kvietimai apsilankyti, o mes visas dienas ten mokėm, kaip marginti margučius. O kiek aš kiaušinių išviriau per tas dienas... Įsivaizduokit, kiek žmonių sužinojo apie lietuvišką kultūrą, kur yra Lietuva, kokios mūsų tradicijos.

Prieš 3 metus Janete mama Jadviga, Janete, Eduardo, André, Elena, sėdi Audra, marti Natália, Laima ir anūkas Léo. Asmeninio archyvo nuotr.

Kalbant apie Brazilijos lietuvių bendruomenės veiklą, kurioje teko daug dalyvauti, labai reikšmingu įvykiu tapo kunigo Antano Saulaičio atvykimas į Braziliją 1970 m. Išskirtine charizma pasižymintis kunigas pradėjo telkti jaunimą ir skatino puoselėti lietuviybę. Pavyzdžiui, jis žinojo, kad aš moku piešti, ir būdama 14 metų jau pradėjau iliustruoti lietuvišką laikraštį „Mūsų Lietuva“. Viskas buvo piešiama su plunksna, dar neturėjome jokių kompiuterių. Kunigėlis, kaip mes jį vadinome,

motyvavo daug jaunų žmonių visur dalyvauti, pradėjome bandyti daugiau kalbėti lietuviškai, rengti stovyklas ir labiau domėtis šalimi, kurioje gimė mūsų tėvai ir seneliai, jos istorija, kultūra ir dainomis. Tada dalyvavome daugelyje kongresų ir įvairių minėjimų. 1971 m. buvo suburta mūsų šokių grupė „Nemunas“. O 1972 m. mes jau dalyvavome šokių šventėje Čikagoje. 1973 m. vyko 5-asis Pietų Amerikos lietuvių kongresas. Mūsų jaunimas padėjo jį organizuoti, mano vyras buvo atsakingas už apgyvendinimą, o aš iliustravau visas programas ir bukletus. Susipažinome su daug jaunimo iš kitų šalių, o ypač įdomu buvo dar daugiau sužinoti apie Lietuvą. Paskui kunigas Saulaitis padėjo organizuoti Brazilijos lietuvių jaunimo sąjungą, kurios pirmasis pirmininkas buvo Arnaldo, aš taip pat dalyvavau toje veikloje. Tuo metu buvo nutarta, kad būtų gerai turėti vieną vietą, kur galėtų susitikti lietuvių šeimos, ir mes suradome didelį ir labai gražų sklypą Atibajos mieste netoli San Paulo pradėta rengti ir daugybė skautų stovyklų.

Smagu, jog mano vaikai jau nuo pat vaikystės pradėjo dalyvauti lietuvių šokių, skautų grupėje, o aš taip pat toje veikloje pasilikau su savo margučiais, karpiniais, mokiau dailės, tautodailės ir t. t.

Kokioje lietuvių bendruomenės veikloje Brazilijoje dalyvauja Jūsų vaikai? Kaip juos auklėjote?

Visada norėjau būti labai arti lietuviškų tradicijų, kultūros, ir kad mano vaikai irgi būtų jos apsupti. Dabar labai didžiuojuosi, kad jie ne tik yra artimi lietuvių kultūrai, bet ir vadovauja lietuvių bendruomenei, šokių grupėms ir kitai kultūrinei veiklai.

Aš dalyvavau pirmojoje Brazilijos lietuvių jaunimo sąjungos valdyboje, o dabar mano dukra Laima yra šios organizacijos pirmininkė, o kita dukra Audra – vicepirmininkė. Daug laiko dalyvavau Brazilijos lietuvių bendruomenės valdybos veikloje. Dabar jos pirmininkas yra mano sūnus Andre, o kitas sūnus Eduardo – išdininkas.

Kai buvau jauna, šokau lietuvių tautinių šokių ansamblyje „Nemunas“ ir mano 4 vaikai taip pat buvo šokėjai toje pačioje grupėje. Beje, dabar mano marti ir dukra yra vadovės. Mano mergaitės taip pat buvo ir vaikų šokių grupės „Žilvitis“ vadovės. Visi mano vaikai daugelį metų dalyvavo skautų grupės „Palanga“ veikloje.

Ar kada nors lankėtės Lietuvoje? Jei taip, kodėl nusprendėte čia atvažiuoti? Kas Jums patiko labiausiai?

Teko du kartus aplankyti Lietuvą. 1984 m. mano vyras turėjo dirbti Vokietijoje ir Šveicarijoje ir tai buvo gera proga mums pamatyti Lietuvą. Buvo labai sunku gauti leidimą apsilankyti Lietuvoje. Tada buvome labai jauni, traukiniu keliavome į Lietuvą kelias dienas. Tai mums buvo kaip gera dovana: galėjome pažinti kraštą, kur prasidėjo mūsų šeimos istorijos. Traukinyje sutikome namo grįžtančius Lietuvos sportininkus. Dalijomės maistu ir užmezgėme draugystę, kuri tęsiasi iki šiol. Stotyje tada pamačiau močiutės seserį, rankose laikančią gėles. Netrukus pradėjome atpažinti savo artimuosius, kurie prieš 55 metus atsisveikino su laivu išplaukiančiomis mūsų šeimomis. Anksčiau bendravę tik laiškais, nuotraukomis, jau galėjome išgirsti jų balsus, apkabinti.

Tos dienos buvo labai mums svarbios. Kiek žmonių pažinome, kiek draugų suradome, kiek istorijų išgirdome. Tai buvo gegužės mėnuo, oras geras, visur daug gėlių, dar spėjome aplankyti Trakus ir Kauną. Susipažinome su ten gyvenančia brazile ir jos maža. apie 9 metų, dukrele, su kuria pasivaikščiojome susikibę už rankučių. Po daugiau nei 30 metų ta maža mergaitė atvyko į Braziliją kaip diplomatė ir tapo mūsų konsule. O labiausiai mums patiko klausytis lietuviškai kalbančių žmonių. Lyg skambėtų viena melodija.

Mano vaikai turėjo geresnę progą apsilankyti Lietuvoje, tai buvo 2009 m. Šokių šventė.

Sūnus Andre mokėsi Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje, o baigęs mokslus išvyko į Lietuvą, čia gavo darbą ir gyveno 4 metus. Kaip jam patiko gyventi Lietuvoje!

Dailės darbai. Asmeninio archyvo nuotr.

2018 m. su dukra Audra atvykome atostogų į Lietuvą. Gaila, kad apsilankymas truko tikrai 12 dienų. Pamačiau visai kitą Lietuvą. Laisvą Lietuvą. Susitikome su daugeliu giminaičių ir draugų, aplankėme daug vietų, susitikome su kunigu Antanu Saulaičiu Šv. Kazimiero bažnyčioje, galima sakyti, jis ir mūsų seneliai iškiepijo begalinę meilę Lietuvai. Taigi viešnagės metu galėjau pamatyti, nuo ko viskas prasidėjo – Šiaulius, Kryžių kalną, draugų ir giminaičių namus, bažnyčią, kurioje seneliai susituokė, o paskui krikštijo mano motiną, Jonavą, Palangą, Klaipėdą, Kauną, Uteną. Sutikau tautodailininkę Odetą Bražėnienę. Mes susipažinome internete, mūsų darbai labai panašūs. Vilniuje paragavome visokių lietuviškų patiekalų, daug kultūrinės informacijos sužinojome, meno kūrinių išvydome.

Kokių lietuviškų tradicijų laikotės? Kokias lietuviškas šventes švenčiate?

Mes laikomės daugelio lietuviškų tradicijų ir švenčiam tradicines šventes. Jose dalyvauja daugybė žmonių, tai daug kartų rodyta televizijoje, rašyta laikraščiuose, internete ir skelbta radijuje. Vasario 16-osios minėjimus atsimenu nuo pat

mažens. Prasideda nuo mišių su lietuvišku choru, kuris dabar jau nebeturi daugelio dalyvių dėl jų amžiaus. Prie mūsų Šv. Juozo bažnyčios yra Lietuvos Respublikos aikštė - vadinasi *Praça Republica Lituana*, kurioje yra lietuviškas laisvės paminklas, prie kurio padedame gėlių, ir čia nuo pat ryto plazda dvi vėliavos - Brazilijos ir Lietuvos. Paskui San Miguel Arkanžo amfiteatre giedame himną, žiūrime meninę programą, klausomės paskaitų, darome rankdarbius, apžiūrime parodą ir baigiame šventę vaisėmis, gražiu ir skaniu tortu. Kovo 11 dieną susirenkame dalyvauti tradiciniame bėgime San Paulo pagrindiniame Ibirapueros parke (*Parque do Ibirapuera*), o San Miguel Arkanžo mokykla mums paskolina savo sporto salę ir ten suorganizuojame krepšinio rungtynes. Per Velykas visada rengiame kūrybines dirbtuves, parodas, vyksta šv. Mišios. Minime Motinos, Tėvo dieną, Joninės būna su laužais, šokiais, dainomis bei valgiais, kuriuos kartais organizuoja bendruomene, o kartais Brazilijos lietuvių jaunimo sąjunga. Pas mus yra vienas labai geras lietuviško maisto baras, jis vadinasi „Bar do Vito“. Dar prieš pandemiją vieną kartą per mėnesį rengdavome menų ir lietuviškų patiekalų parodėles bažnyčios salėje, kai ji būdavo laisva. Prisijungdavo daugiau kaip 40 dalyvių iš mūsų rajono ir kitur, galima buvo ir iš to ir truputį užsidirbti. Dar rengiamas „LABAS!“ festivalis. Ten parodoma visa lietuviška kultūra, surengiamos parodos, kūrybinės dirbtuvės, mokoma rankdarbių, skaitomos paskaitos, prekiaujama lietuvišku maistu, pristatomi lietuviški šokiai ir dainos. Viskas būna labai gražiai išpuošta.

San Paulo mieste yra „Imigracijos muziejus“, jis kasmet ruošia didelę šventę, kurioje mes, lietuviai, dalyvaujame jau nuo pat pradžių. Šioje šventėje dalyvauja daug įvairių šalių imigrantų kolektyvų ir ten gali susipažinti arčiau su skirtingomis kultūromis, šalimis, jų valgiais, šokiais, muzika, tautiniais rūbais, rankdarbiais. Mes vedame margučių marginimo pamokas, visada susirinka pilna salė, žmonės būna labai patenkinti, daug papasakojam apie Lietuvą. Nuo pat 1972 m. rugsėjo mėnesį Japonijos bendruomenė organizuoja dviejų dienų „Imigrantų šokių festivalį“, mes jame taip pat dalyvaujame jau nuo paties pirmo renginio.

Meno darbai. Asmeninio archyvo nuotr.

Kalėdoms mes rengiame lietuviškos eglutės šventę mūsų bažnyčioje, darome įvairius rankdarbius ir papuošalus. Skautai anksčiau visada ruošė Kūčias su bendruomene, lietuvių šeimomis. Dabar tuo užsiima Brazilijos lietuvių bendruomenė su konsule ir kitomis lietuviškomis organizacijomis. Daug šeimų švenčia Kūčias savo namuose.

Ar jaučiatės esanti lietuvė? Ką Jums reiškia lietuviška kilmė?

Mano gyvenimas buvo visada pilnas lietuviškos kultūros, tai visada bus mano mamytės ir senelių, draugų šalis, jų šventės. Visą savo gyvenimą galvoju, kad lietuviai yra stipri tauta, turinti stiprių žmonių, visada kovojusi už savo laisvę, už savo šalį, už savo kalbą, tradicijas, ir ne tik aš, bet ir visa mano šeima tuo didžiuojamės. Džiaugiamės, jog esame lietuviai ir brazilai.

Kada pradėjote marginti margučius? Kur išmokote šio meno? Ar dalyvavote parodose? Kokį meną Jums labiausiai patinka kurti?

Mano močiutė gavo gražų margutį iš savo kaimynės dovanų. Aš buvau labai jauna ir negalėjau atitraukti akių nuo to kiaušinio ir stebėjausi, kaip jis gali būti taip gražiai simetriškai išmargintas. Kai pasitaikė proga, gal būdama 9 metų, pradėjau lankyti margučių marginimo kursus. Viena ponija mums pasakė: „Aš galiu numirti, bet tada tiesiog bus palaidotas kūnas, o mano kultūra turi išlikti gyva.“ Tie žodžiai man buvo labai svarbūs. Stengiausi kuo daugiau ir gražiau marginti kiaušinius. Vėliau to mokytį pradėjau ir kitus žmones, vaikus. Kai tuokėsi mano sūnus Eduardo su Natália, jų vestuvių vakarėlis buvo labai lietuviškas, o aš dovanojau svečiams medinius margučius. Padariau 230 skirtingų ir man labai patiko juos marginti skirtingomis spalvomis. Dar nepadariau nė vieno tokio paties. Dabar juos gaminu įvairių dydžių, net kaip papuošalų dėžutes. Brazilijoje dalyvavau daugelyje parodų, jose eksponavau ne tik margučius, bet ir kitus medžio dirbinius, savo kurtus piešinius. Nacionaliniais Lietuvos pinigais dekoruoju magnetus, servetėlių laikiklius, dėžutes, raktų pakabas ir kitus daiktus, kuriu kalendorius lietuviška tematika. Taip pat gaminu rankdarbius ir Brazilijos tematika. Kada 2006 m. ruošėme 80 metų lietuvių imigrantų Brazilijoje šventę ir parodą „Imigracijos muziejuje“, pastebėjau žmonių poreikį įsigyti kokių nors suvenyrų, tada ir pamėginau jų pagaminti. Taip pat „Imigracijos muziejuje“ organizavom ir 90 metų sukakties proga parodą. Niekada nesustojau kurti.

Margučiai. Asmeninio archyvo notr.

Kaip manote, kokia Brazilijos lietuvių bendruomenė buvo anksčiau ir kokia dabar?

Visi mūsų imigrantai ir jų palikuoniai stengiasi išlaikyti stiprias bendruomenes. Akivaizdu, kad buvo valdybų, kurios daug dirba, kitos ne tokios aktyvios. Ilgą laiką priklausiau bendruomenei, kiek galėjau, tiek ir padėjau, o dabar mūsų bendruomenėje yra jaunų žmonių ir manau, kad jiems pasiseks. Šiuo metu mano sūnus André yra jos pirmininkas. Kaip gerai, kad jaunuoliams rūpi mūsų lietuviška tradicija.

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.

